Εγκαταλειμμένα επαγγέλματα

Τα κεραμοποιεία και τσουκαλάδικα της Λαμίας

Προλεγόμενα

Ο πηλός έχει μια ιστορία τουλάχιστον 6 χιλιάδων χρόνων. Γίνεται από αργιλόχωμα και νερό δηλ. από 100% φυσικές πρώτες ύλες, που υπάρχουν σε αφθονία στη φύση (χωρίς προσθήκη χημικών ουσιών). Τα τούβλα από ψημένο πηλό είναι από τα παλαιότερα - γνωστά στον άνθρωπο - οικοδομικά υλικά και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της αρχιτεκτονικής. Είναι το πιο φιλικό υλικό δόμησης για το περιβάλλον και παρουσιάζει μεγάλη αντοχή στο χρόνο.

Από αυτό το μοναδικό φυσικό προϊόν τον πηλό ως πρώτη ύλη, παράγονται οι πλίνθοι (άψητοι αρχικά και ψημένοι σε καμίνι αργότερα) δηλ. τα τούβλα. Χωρίζονται σε συμπαγή και σε διάτρητα τούβλα (με 6, 9, 12 και περισσότερες τρύπες). Επίσης διακρίνονται σε τούβλα τοιχοποιίας και σε πυρότουβλα. Άλλα σημαντικά προϊόντα του πηλού είναι τα κεραμίδια (διαφόρων τύπων) για στέγες. Από πηλό επίσης φτιάνονταν, από τα αρχαία χρόνια, και τα αγγεία, ως δοχεία μεταφοράς και αποθήκευσης των υγρών.

Χειροποίητα κεραμίδια Βυζαντινού τύπου

Να θυμίζουμε ότι τα τούβλα - ως δομικά υλικά - έχουν εξαιρετικές θερμοσυσσωρευτικές, μονωτικές και αντισεισμικές ιδιότητες.

Α. Προπολεμικές μονάδες παραγωγής

Μετά το 1928 (με το νόμο για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών) και μέσα στη δεκαετία του 1930, παρατηρείται στην περιοχή μας ένας οικοδομικός οργασμός. Τα λασπόχτιστα σπίτια των φτωχών γεωργών της κοιλάδας του Σπερχειού μετατρέπονται σε κατοικίες ώστε να παρέχουν συνθήκες πιο άνετης και υγιεινής διαβίωσης. Ακριβώς εκείνη την εποχή κάνουν την εμφάνισή τους πολλά κεραμοποιεία.

Η προσχωσιγενής κοιλάδα του Σπερχειού ποταμού, ο οποίος από τα αρχαία χρόνια μεταφέρει άριστη λάσπη (αργιλόχωμα) είναι η πλέον κατάλληλη πηγή σε πρώτη ύλη για πηλό ποιότητας. Στα νότια της Λαμίας και βόρεια του χωριού Κόμμα ιδρύθηκαν και λειτούργησαν οι πρώτες μονάδες χειροποίητων τούβλων. Έτσι ήταν πολύ κοντά στην πρώτη ύλη και δεν χρειαζόταν μεταφορά της.

Ήταν μικρές μονάδες, σε οικογενειακή βάση, που έφτιαχναν χειροποίητα τούβλα, σε μικρή παραγωγή. Επιτόπου έχτιζαν και το καμίνι για το ψήσιμο των τούβλων. Για καύσιμη ύλη χρησιμοποιούσαν επιτόπια υλικά (βούρλα και μικρά ξύλα από τη βλάστηση της περιοχής).

1. **Καμίνι Ρίζου** : Στη γωνία των οδών Καβάφη και Αμφικτυόνων. Λειτούργησε πριν το 1940 από τον ιδιοκτήτη και τα 2 αγόρια του. Έφτιαχναν χειροποίητα κεραμίδια και συμπαγή τούβλα. Το καμίνι αργότερα αγοράστηκε από τους αδελφούς Ντρούκα.
2. **Αδελφοί Ντρούκα**. Ήταν 2 αδέρφια ο Κωνσταντίνος (1893-1982) και ο Αθανάσιος (1897-1968). Τα προηγούμενα χρόνια οι Αφοι Ντρούκα έκαναν εμπόριο τούβλων και κεραμιδιών. Η έκταση που αγόρασαν μαζί με το καμίνι Ρίζου ήταν 10-15 στρέμματα. Όλα αγοράστηκαν την περίοδο 1948-50. Το καινούργιο καμίνι είχε μηχανήματα (πρέσες) για κεραμίδια και για τούβλα (συμπαγή, 6τρυπα και 18τρυπα). Ήταν μια οικογενειακή επιχείρηση, όπου δούλευε και κάποια από τις γυναίκες τους. Ένα τραγικό οικογενειακό περιστατικό σημάδεψε τις οικογένειες. Το παιδί ενός απ' αυτούς, ο Παναγιώτης Αθαν. Ντρούκας σκοτώθηκε με αυτοκίνητο, την ημέρα του Πάσχα του 1960, σε ηλικία 17 ετών. Το κεραμοποιείο έπαψε τη λειτουργία του στα μέσα της δεκαετίας του '60.
3. **Δημήτριος Παναγιωτόπουλος** : Από το 1936 μέχρι το 1946 λειτούργησε ένα καμίνι για χειροποίητα κεραμίδια και συμπαγή τούβλα στην περιοχή «Γούρνες» της Σπηλιώτισσας[1], που βρισκόταν σε απόσταση 1000 μ. από τον παλιό εθνικό δρόμο Λαμίας – Αθηνών. Στο σημείο αυτό το χώμα (πηλός) ήταν κατάλληλο. Η επιχείρηση ήταν οικογενειακή. Στη συνέχεια μετέφερε το κεραμοποιείο σε κτήμα του Ιωάννη Μπαρτσώκα (ή Πατάκα), στα τελευταία τότε σπίτια, νότια της Άμπλιανης. Η λειτουργία του σταμάτησε στα μέσα της δεκαετίας του '50. Ο Δημήτριος Παναγιωτόπουλος καταγόταν (μάλλον) από νησί και ήξερε την τέχνη.
4. **Αναστάσιος και Σπύρος Νιάφας** : Το 1938-39 είχαν ένα πρόχειρο καμίνι-κεραμοποιείο κοντά στη θέση «Γούρνες» της Σπηλιώτισσας[2], *όπως την έλεγαν όλοι)* (κοντά στο άλλο κεραμοποιείο-καμίνι του Δημ. Παναγιωτόπουλου). Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής το καμίνι μεταφέρθηκε κοντά στη «Μούσα[3]», σε κτήμα του Σωτήρη Αρχοντή. Το 1949 έκλεισε. Ο Τάσος Νιάφας διετέλεσε δημοτικός υπάλληλος για κάποιο χρονικό διάστημα.
5. **Κωνσταντίνος Σταμπολίδης** : Έφτιαχνε χειροποίητα συμπαγή τούβλα και κεραμίδια, στην ίδια θέση «Γούρνες», όπως οι προηγούμενοι. Απασχολείτο όλη η οικογένεια. Λειτούργησε λιγότερο από μια δεκαετία (1950-58). Μετά το έκλεισε και ο Κων. Σταμπολίδης έγινε υπάλληλος στο Γεώργιο Αχλαδιώτη.
6. **Γεώργιος Αχλαδιώτης**[4] : Τις δεκαετίες 1920-40, η οικογένεια Αχλαδιώτη είχε μικρό καμίνι στην περιοχή Αλυκές της Ανθήλης. Μεταπολεμικά, από το 1955 μέχρι το 1965 περίπου, ο Γεώργιος Αχλαδιώτης (από τη Ροδίτσα) έφτιαξε και λειτούργησε κεραμοποιείο στην Άμπλιανη, σε κτήμα του Χρ. Αθ. Μπαρτσώκα. Είχε μηχανήματα και σημαντική παραγωγή. Το χώμα (πηλό), το μετέφερε με φορτηγό (ένας ονόματι Γκλάβας) από την Ανθήλη. Για να λειτουργεί το καμίνι και να ψήσουν τα τούβλα έκαιγαν βούρλα. Το κεραμοποιείο το μετέφερε κοντά στον κόμβο της εθνικής οδού, όπου λειτούργησε κάποια χρόνια. Στην εταιρεία συμμετείχε και ο Κατσαρός (συνεταίρος). Μετά (το 1980) αποχώρησε ο Γεώρ. Αχλαδιώτης και το καμίνι εξαγοράστηκε από τους αδερφούς Βασ. Ζάρρα (ο Κατσαρός παρέμεινε). Μετά από λίγα χρόνια έκλεισε.
7. **Καμπασακάλης**[5] **- Ζαλαχώρης** [6] **- Σουρίδης**[7] : Μετά την Κατοχή, οι τρεις αυτοί συνέταιροι (δεν είναι γνωστή η καταγωγή τους) ήρθαν και διάλεξαν ένα κτήμα, στα βόρεια του σημερινού Τ.Ε.Ι. Λαμίας. Για προσωπικό πήραν τους Αμπλιανίτες Γεώργιο Χοντρό, Γεώργιο Λουκά, Ιωάννη Καλτσούλα. Στην επιχείρηση πρέπει να έβαλε χρήματα ο Παναγιώτης Βεζύρης. Έφεραν μηχανήματα και το κεραμοποιείο δούλεψε. Φαίνεται ότι δημιουργήθηκαν αρκετά προβλήματα στη συνεργασία μεταξύ τους, με αποτέλεσμα το 1946 οι τρεις συνεταίροι να αποχωρήσουν[8] και το καμίνι ανέλαβαν οι 4 Αμπλιανίτες.

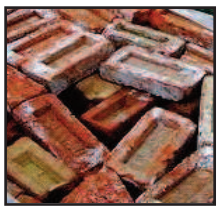

Συμπαγή χειροποίητα τούβλα

Η λειτουργία του κεραμοποιείου συνεχίστηκε και ποσότητες από τούβλα έπαιρνε η «Ούντρα», η οποία στα μεταπολεμικά χρόνια είχε αναλάβει την ανοικοδόμηση. Το 1950 η εταιρία διαλύθηκε και ο Ιωάννης Καλτσούλας αποχώρησε όπως και ο Παναγιώτης Βεζύρης – κάτω από ένα πολύ βαρύ κλίμα – που ο τελευταίος μάλλον έχασε χρήματα. Ο Γεώργιος Λουκάς έμεινε λίγα χρόνια ακόμα και αποχώρησε κι αυτός, παραμένοντας μόνος ιδιοκτήτης ο Γεώργιος Χοντρός. Μέχρι το 1960, το κεραμοποιείο υπολειτουργούσε με ελάχιστο προσωπικό και οικονομικά προβλήματα. Το ανέλαβε μετά ο Λάμπρος Γ. Χοντρός για κάποιο χρονικό διάστημα και τελικά σταμάτησε τη λειτουργία του. Μετά από πολύχρονες δικαστικές περιπέτειες έγινε η έξωση του κεραμοποιείου και ο ιδιοκτήτης πήρε πίσω το κτήμα του. Το κτήμα σήμερα έχει πουληθεί σε οικοδομική εταιρία, που έφτιαξε πολυώροφο κτίριο.

8. **Κεραμοποιείο … Τσάκαλου - … Ταραλά** : Ήταν επί της οδού Ανθήλης, πριν τον κόμβο της εθνικής οδού Λαμίας-Αθήνας, και πριν τα φανάρια (μετά του Σερδάρη). Ελλείπουν άλλα στοιχεία.

9. **Αφοί Κ. Πιπέλια** : Οι τρεις αδελφοί Κ. Πιπέλια κατάγονταν από τα Καστέλια Παρνασσίδας.

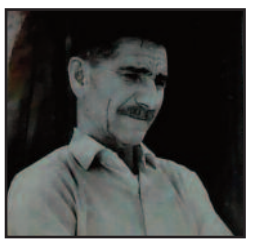

Χαράλαμπος Πιπέλιας

Ηλίας Πιπέλιας

Το κεραμοποιείο δημιούργησαν αρχικά ο Ηλίας (1902-1952) και ο Χαράλαμπος Πιπέλιας (1904-1981). Αργότερα προστέθηκε ο τρίτος αδελφός Παναγιώτης (1920-2011). Η αρχική του έδρα ήταν στη Ροδίτσα, ένα χρόνο όμως αργότερα, το 1931, το μετέφεραν στη συνοικία του Παγκρατίου και συγκεκριμένα στη Ν-Α γωνία των οδών Ναυπάκτου και Φραντζή στο Παγκράτι. Ήταν μεγάλο, με προδιαγραφές αυξημένης παραγωγής αλλά και μηχανοκίνητο.

Το καμίνι τροφοδότησε την αγορά με νέα οικοδομικά υλικά, δημιούργησε θέσεις εργασίας για εκατοντάδες εργάτες και συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάπτυξη, τα δύσκολα χρόνια της Κατοχής[9] και του Εμφυλίου.

9. **Αφοί Ζαρκαδούλα** : Ήταν δίπλα στο εκκλησάκι του Αγίου Τρύφωνα. Το κεραμοποιείο ανήκε σε τρία αδέρφια (Γεώργιο, Βασίλειο και Νικόλαο). Το γενικό πρόσταγμα είχε ο Βασίλειος. Η μονάδα διέθετε μηχανήματα, με σημαντική παραγωγή. Ο πηλός περνούσε από την πρέσα και τα παραγόμενα τούβλα, επάνω σε παλέτες, πήγαιναν μετά στο στεγνωτήριο. Στη συνέχεια πήγαιναν σε θάλαμο του καμινιού, για το τελικό ψήσιμο. Το καμίνι είχε πολλούς θαλάμους οι οποίοι δούλευαν συνεχώς. Ως καύσιμη ύλη για το καμίνι πρέπει να χρησιμοποιούσαν πετρέλαιο. Παρήγαγε μόνο 6τρυπα και 9τρυπα τούβλα. Κάποιο χρονικό διάστημα παρήγαγε και συμπαγή τούβλα, που μετά σταμάτησε την παραγωγή.

Στα μέσα της 10ετίας του '90, το εργοστάσιο των Αφών Ζαρκαδούλα διέκοψε τη λειτουργία του. Τα παλιά μηχανήματα και άλλα μεταλλικά μέρη εκποιήθηκαν. Το 2016 σε σιδηρουργικές εργασίες, εκδηλώθηκε πυρκαγιά σε σωλήνα που παλιότερα τροφοδοτούσε με προπάνιο. Κατασβήστηκε από την Πυροσβεστική Υπηρεσία Λαμίας.

Β. Τσουκαλάδικα της Λαμίας

Θυμίζουμε ότι στα παλιότερα χρόνια όλα τα σκεύη για τη μεταφορά υγρών στην καθημερινή ζωή ήταν πήλινα, εφόσον τα γυάλινα ήταν ακριβότερα και πλέον εύθραυστα. Για το πόσιμο νερό, οι κανάτες, τα λαγήνια, οι κούπες, τα ποτήρια, πιάτα, τσουκάλια φαγητού, αλλά και διάφορα πιθάρια για λάδι, και άλλα προϊόντα ήταν όλα έργο του τσουκαλά ή αγγειοπλάστη.

Η τέχνη του αγγειοπλάστη ήρθε στη Λαμία από τη Βόρεια Ήπειρο. Ουσιαστικά μιλάμε για την οικογένεια Αζημόπουλου, από την Κορυτσά. Στις τελευταίες 10ετίες του 19ου αιώνα, ο τσουκαλάς Ιωάννης Αζημόπουλος (1849-1914) ήρθε με την οικογένειά του και εγκαταστάθηκε στη Λαμία. Κοντά σ' αυτόν, έμαθαν την τέχνη και ασχολήθηκαν επαγγελματικά στα χρόνια του Μεσοπολέμου, ο Παντελής Αζημόπουλος (1875-1955) και ο γιός του πρώτου Ηλίας Ιωάν. Αζημόπουλος (1888-1948). Το εργαστήριό τους και μαζί πρατήριο πώλησης ήταν στην οδό Βύρωνος (μεταξύ των οδών Χατζοπούλου και Πατρόκλου).

Εργαστήριο αγγειοπλαστικής (κανατάδικο). Από το αρχείο της ΕΡΤ.

Τα μέλη αυτής της οικογένειας κατείχαν την τέχνη του αγγειοπλάστη και την αξιοποίησαν σχεδόν μονοπωλιακά στην πόλη μας.

Τέλος να αναφέρουμε κι έναν αγγειοπώλη στη Λαμία, τον Ευάγγελο Σπανοβαγγέλη (1872-1932).

Το 1949 σε καταγραφή[10] που έγινε, πήλινα αγγεία διέθεταν στη Λαμία οι : Παντ. Αζυμόπουλος, Θεοφ. Ανθόπουλος & Σία, Αριστ. Παναγής και Κων. Τσόρλιας. Αγγεία τέχνης παρήγαγε ο Κ. Ανθόπουλος (μικρή βιοτεχνία).

Επίλογος

Η είσοδος του 21ου αιώνα, βρήκε την κοιλάδα του Σπερχειού και τη Λαμία, χωρίς κεραμοποιείο! Παρά το πλεονέκτημα της άριστης πρώτης ύλης (από την ιλύ των προσχώσεων του ποταμού), οι μικρές μονάδες του τόπου μας έσβησαν. Έτσι τα κεραμίδια και τούβλα έρχονται από άλλα μέρη (Χαλκίδα, Θεσσαλονίκη, κλπ.).

Τα παλιότερα χρόνια, το πόσιμο νερό μέσα στο λαγήνι παρέμενε δροσερό ακόμα και το καλοκαίρι. Τώρα τα πήλινα αγγεία τα αντικατέστησε το πλαστικό και η τέχνη του αγγειοπλάστη υπηρετεί μόνο τον τουρισμό. Κρίμα …

των Κωνσταντίνου Αθ. Μπαλωμένου
και Γεωργίου Ευαγ. Στεφανή

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΝΑΦΟΡΕΣ
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ -ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

1. Βιβλία Ιερών Ναών της Λαμίας (Αγ. Νικολάου, Ευαγγελίστριας)
2. Νίκου Ταξ. Δαβανέλλου : "Λαμία, Τα Πρόσωπα (1760-1930)", 2003, Λαμία.
3. Αθαν. Κ. Μπαλωμένου : "Δρόμοι, Καταστήματα και Ιδιοκτησίες της προπολεμικής Λαμίας (Δεκαετία 1930-40)", περ. ΦΘΙΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ 2001, Λαμία.
4. Ιστοσελίδα (5-6-2016) http://lamianow.gr/
5. Μαρτυρία Ευαγ. Τσάκαλου
6. Μαρτυρία Βασιλικής Γ. Κυροχρήστου

---

1 Η Συνοδεία Σπηλιώτη (ή Σπηλιώτισσα) ήταν η δεύτερη γυναίκα του μεγαλοκτηματία Τέγου Σπηλιώτη, με ιδιοκτησία 2.000 στρεμμάτων περίπου από τα νότια της Νέας Άμπλιανης μέχρι το χωριό Νέο Κρίκκελο. Ο άντρας της Τέγος Σπηλιώτης πέθανε το 1918 από γρίπη και η ίδια ανέλαβε το τεράστιο κτήμα. Βοήθησε πολύν κόσμο με δουλειά, φαγητό, χρήματα, ειδικά στην Κατοχή. Απέκτησε έναν αγόρι, που ονομάστηκε Τέγος (το όνομα του άντρα της). Η Σπηλιώτισσα πέθανε το 1958.

2 Εννοούμε το μεγάλο αγρόκτημα της Συνοδείας Τέγου Σπηλιώτη ή Σπηλιώτισσας, όπως την έλεγαν όλοι.

3 Αλλιώς λέγεται Γερμανική τάφρος. Σήμερα εκεί καταλήγουν οι υπόνομοι της Λαμίας.

4 Ήταν 3 αδέρφια.

5 Παναγιώτης Κα(μ)πασακάλης, μηχανικός, με διαμονή Αθήνα. [Από το Βιβλίο Γεννήσεων - Βαπτίσεων του Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Λαμίας, με ημερομηνία 19-9-1948]

6 Γεώργιος Βασιλ. Ζαλαχώρης (-as), μηχανικός. Η γυναίκα του λεγόταν Γιαννούλα Τρίγκα του Θεοδ. {Από το Βιβλίο Γεννήσεων-Βαπτίσεων του Ι. Ν. Ευαγγελίστριας Λαμίας, με ημερομηνία γέννησης 29-12-1947 και βάπτισης 26-7-1949, του γιού τους Βασιλείου}.

7 Ανδρέας Σουρίδης. Η γυναίκα του λεγόταν Πολυξένη Γ. Πέτσα. [Από το Βιβλίο Γεννήσεων - Βαπτίσεων του Ι. Ναού Αγίου Νικολάου Λαμίας].

8 Με την ανοικοδόμηση της μεταπολεμικής Ελλάδας, ο Παν Καμπασακάλης με τον Ανδρ. Σουρίδη (από το 1948 μέχρι το 1953 τουλάχιστον) έγιναν εργολάβοι μηχανικοί κι έφτιαχναν δημόσια έργα στην περιοχή μας.

9 Στα σκοτεινά εκείνα χρόνια, το κτίριο του εργοστασίου είχε μετατραπεί σε ένα τέλειο κρησφύγετο κάθε αδικοκυνηγημένου.

10 "Οδηγός της Ελλάδος Ιγγλέση", Τεύχος Β', Ιούλιος-Δεκέμβριος 1949, σελ. 1299-1306, Αθήναι, 1950. (από την ιστοσελίδα https://sotosalexopoulos.blogspot.gr)